

ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ АДВОКАТСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Єна І.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права

та правоохоронної діяльності

Запорізького національного університету

ORCID: 0000-0002-7757-8076

Єна І.В. Особливості та виклики адвокатської комунікації в умовах воєнного стану в Україні.

У статті аналізуються виклики та особливості адвокатської комунікації в умовах воєнного стану в Україні, визначаються сучасні тенденції та надаються рекомендації щодо підвищення її ефективності.

Зазначається, що зміни у законодавстві, порушення прав людини, вимушене переміщення адвокатів з місця постійного проживання, складнощі у доступі до клієнтів, ризики для фізичної безпеки адвокатів, складнощі в доступі до правоохоронних органів і судів вимагають від адвокатів швидкої адаптації до нових реалій. В таких умовах особливого значення набуває комунікація, яка є основою адвокатської діяльності, яка є важливою складовою правозахисної діяльності та потребує глибокого осмислення, адаптації методів комунікації.

На основі аналізу базового поняття «комунікація» пропонується розглядати «адвокатську комунікацію», як процес взаємодії між адвокатом та іншими учасниками правових відносин, зокрема клієнтами, правоохоронними, судовими органами, колегами та опонентами, тощо. Цей процес включає обмін інформацією, встановлення довіри, узгодження дій та стратегій, а також підтримання професійних відносин.

На думку автора, основними формами адвокатської комунікації є: вербальна, невербальна, письмова. Також, враховуючи інформатизацію суспільства пропонується виділити такий підвид адвокатської комунікації, як цифрова комунікація.

Серед основних проблем адвокатської комунікації в умовах воєнного стану варто виділити наступні.

Війна створює серйозні ризики для життя та здоров'я адвокатів, особливо коли вони знаходяться та надають правову допомогу в зонах активних бойових дій. Це пряма загроза життю та здоров'ю адвокатів які знаходяться на цих територіях.

В реаліях сьогодення, реалізація принципу незалежності адвокатської діяльності ставиться під загрозу. Адвокати піддаються переслідуванню та тиску. Це може бути політичний тиск з боку окупаційних адміністрацій або інших організацій декларуються як захисники прав осіб, які не підтримують агресора. Це негативно впливає на комунікацію.

Певні складнощі комунікації можуть виникати через психологічний стан клієнта. Він може бути дезорієнтованим, або перебувати в стресі.

В умовах воєнного стану відсутність стабільного зв'язку ускладнює координацію з клієнтами та колегами, тому важливо забезпечити захищені канали зв'язку між адвокатом і клієнтом, щоб уникнути витоку інформації.

У статті зроблено висновки, що воєнні дії, які ведуться на території України ставлять перед адвокатами нові виклики, особливо у сфері комунікації.

Для успішного виконання своїх професійних обов'язків адвокати мають адаптувати свої підходи до змінених умов, використовувати інноваційні технології, дотримуватися етичних принципів та співпрацювати з міжнародними партнерами.

Комунікація адвоката в умовах воєнного стану є багатомірним процесом, який поєднує юридичну компетенцію, емоційну підтримку, етичну відповідальність і прагнення забезпечити безпеку клієнта.

Ключові слова: адвокат, комунікація, воєнний стан, психологічний стан клієнта, адвокатська діяльність.

Yena I.V. Peculiarities and challenges of lawyer communication in the conditions of martial law in Ukraine.

The article analyzes the challenge and features of lawyer communication in the conditions of martial law in Ukraine, identifies current trends and provides recommendations for improving its effectiveness.

It is noted that changes in legislation, violations of human rights, forced relocation of lawyers from their place of permanent residence, difficulties in accessing clients, risks to the physical safety of lawyers, difficulties in accessing law enforcement agencies and courts require lawyers to quickly adapt to new realities. In such conditions, communication becomes especially important, which is the basis of advocacy, which is an important component of human rights activity and requires deep understanding and adaptation of communication methods.

Based on the analysis of the basic concept of «communication», it is proposed to consider «attorney communication» as a process of interaction between a lawyer and other participants in legal relations, including clients, law enforcement, judicial authorities, colleagues and opponents, etc. This process includes sharing information, establishing trust, agreeing on actions and strategies, and maintaining professional relationships.

According to the author, the main forms of lawyer communication are: verbal, non-verbal, written. Also, taking into account the informatization of society, it is proposed to single out such a subtype of lawyer communication as digital communication.

Among the main problems of lawyer communication in the conditions of martial law, the following should be highlighted.

War poses serious risks to the life and health of lawyers, especially when they are located and provide legal aid in active combat zones. This is a direct threat to the life and health of lawyers located in these territories.

In today's realities, the implementation of the principle of independence of the legal profession is under threat. Lawyers are subject to harassment and pressure. It may be political pressure from the occupying administrations or other organizations declared as defenders of the rights of persons who do not support the aggressor. This negatively affects communication.

Certain communication difficulties may arise due to the client's psychological state. He may be disoriented or stressed.

In a state of war, the lack of stable communication makes it difficult to coordinate with clients and colleagues, so it is important to ensure secure channels of communication between lawyer and client to avoid information leakage.

The article concludes that the military actions taking place on the territory of Ukraine pose new challenges for lawyers, especially in the field of communication.

In order to successfully fulfill their professional duties, lawyers must adapt their approaches to changed conditions, use innovative technologies, adhere to ethical principles and cooperate with international partners.

A lawyer's communication in martial law is a multidimensional process that combines legal competence, emotional support, ethical responsibility and the desire to ensure the safety of the client.

Key words: lawyer, communication, martial law, client's psychological state, advocacy.

Постановка проблеми. Воєнна агресія РФ проти України та запровадження на території нашої країни воєнного стану змінили життя кожного українця та торкнулись різних сфер життя суспільства. Війна, що триває, створює багато викликів, в тому числі для здійснення адвокатської діяльності, яка є не тільки важливою складовою забезпечення прав людини, але й інструментом для підтримання правопорядку та захисту демократичних принципів у державі.

Зміни у законодавстві, порушення прав людини, вимушене переміщення адвокатів з місця постійного проживання, складнощі у доступі до клієнтів, ризики для фізичної безпеки адвокатів, складнощі в доступі до правоохоронних органів і судів вимагають від адвокатів швидкої адаптації до нових реалій. В таких умовах особливого значення набуває комунікація, яка є основою адвокатської діяльності. Саме адвокатська комунікація, в умовах воєнного стану, є важливою складовою правозахисної діяльності та потребує глибокого осмислення, адаптації методів комунікації, які використовуються адвокатами, задля ефективного захисту прав своїх клієнтів у надзвичайних умовах.

Метою статті є аналіз викликів та особливостей адвокатської комунікації в умовах воєнного стану в Україні, визначення сучасних тенденцій та надання рекомендацій щодо підвищення ефективності цієї діяльності.

Стан опрацювання проблематики. Питання ефективної адвокатської комунікації є актуальними та постійно знаходяться у колі наукових інтересів представників різних галузей науки. Серед визнаних вітчизняних авторів слід відзначити М. Аракеяна, О. Бандурку, Т. Варфоломєєву, П. Елькінд, Ю. Грошевого, В. Гончаренка, Г. Голованова, Л. Копилову, Л. Лобойка, О. Олійника, В. Тація, А. Хуторського та ін.

Виклад основного матеріалу. В умовах війни питання захисту прав та інтересів громадян суттєво актуалізується, особливо для адвокатів, оскільки основним завданням адвокатури є забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів людини у всіх сферах її життя.

Базовим елементом роботи адвоката є ефективна комунікація, яка в умовах воєнного стану набуває виняткового значення та є ключовим інструментом забезпечення захисту прав людини, підтримання стабільності правової системи в період кризи і набуває не лише професійного, а й соціального, етичного та навіть стратегічного значення.

Поняття «комунікація» походить від латинського слова «communico» та означає – спілкуюся з кимось; повідомлення, зв'язок. Цей термін окреслює людську взаємодію у світі. У сучасній філософії комунікацію використовують як ознаку конструктивної взаємодії особистостей, націй та етносів, що розгортається на основі взаємної толерантності й порозуміння [1].

В.А. Семиченко зазначає, що комунікативність передбачає узагальнення всіх інформативних процесів, що відбуваються між людьми. Взаємодія - це обмін діями, вчинками. Перцептивність процесу спілкування містить сприйняття партнерами один одного, інтерпретацію отриманих результатів їх оцінювання тощо [2, с. 5].

Поклавши в основу наведене базове поняття, ми можемо визначити «адвокатську комунікацію», як процес взаємодії між адвокатом та іншими учасниками правових відносин, зокрема клієнтами, правоохоронними, судовими органами, колегами та опонентами, тощо. Цей процес включає обмін інформацією, встановлення довіри, узгодження дій та стратегій, а також підтримання професійних відносин.

Загалом у комунікативній діяльності адвоката можна виділити два аспекти:

- ✓ по-перше, комунікативний контакт із підзахисним, який виникає, як правило, до суду, у ході бесіди із підзахисним;
- ✓ по-друге, комунікативний контакт із складом суду і з усіма іншими учасниками судового процесу [3, с. 15].

Адвокатська комунікація охоплює як вербальну, так і невербальну взаємодію з клієнтами, суддями, представниками правоохоронних органів та іншими учасниками процесу. Комунікація створює довіру, забезпечує зрозумілість правової позиції та сприяє здійсненню правосуддя.

На нашу думку, основними формами адвокатської комунікації є:

- 1) вербальна – передає інформацію за допомогою мовлення та реалізується адвокатами в процесі надання юридичних консультацій, представлення позиції в суді, тощо;
- 2) невербальна – передає інформацію без використання слів та включає мову тіла, тон голосу, жести адвоката;
- 3) письмова – передає інформацію за допомогою письма у вигляді процесуальних та інших адвокатських документів. В сучасних умовах глобальної інформатизації суспільства, більш поширеним способом передачі інформації є використання інформаційних (комп'ютерних) технологій. Це стосується і комунікації адвокатів, тому, вважаємо за необхідне виділити такий підвид адвокатської комунікації, як цифрова комунікація – використання електронних засобів комунікації, зокрема електронної пошти та відео зв'язку.

В сучасних реаліях особливої значущості набуває комунікація між адвокатом і клієнтом, оскільки виклики, пов'язані з правовими, психологічними та соціальними аспектами, ускладнюють реалізацію права на захист і справедливе правосуддя. Можна виділити наступні аспекти значущості комунікації в адвокатській діяльності.

В умовах війни дуже складно побудувати довірливі відносини між адвокатом і клієнтом, тому забезпечення довіри є ключовим аспектом таких відносин. Клієнти, особливо, якщо вони постраждали від війни (залишили, або втратили житло, втратили близьких, є жертвами воєнних злочинів були затримані, примусово мобілізовані, знаходяться в важкому психологічному стані, тощо) потребують підтримки й надійності у захисті своїх прав, тому співчутливе, але одночасно чітке й відкрите спілкування зміцнює довіру до адвоката.

Через спілкування адвокат ознайомлює клієнта з його правами та обов'язками, навчає ефективно їх реалізовувати у конкретній ситуації, може допомогти клієнту зберігати психологічну рівновагу, особливо у випадках втрати близьких або майна.

В умовах війни ситуація може змінюватися миттєво, тому саме ефективна комунікація дозволяє оперативно реагувати на такі зміни.

Крім того, у воєнний час багато доказів можуть бути втрачені або пошкоджені. Співпраця з клієнтом допомагає адвокату отримати максимум корисної інформації для ефективного захисту.

Тому, комунікація між адвокатом і клієнтом в умовах воєнного стану має характеризуватись особливим взаєморозумінням й бути інструментом для захисту прав і свобод навіть у складні воєнні часи.

Адвокатська комунікація в умовах воєнного стану в Україні супроводжується численними проблемами, які вимагають як теоретичного осмислення, так і практичного рішення. Серед основних проблем варто виділити наступні.

1. Війна створює серйозні ризики для життя та здоров'я адвокатів, особливо коли вони знаходяться та надають правову допомогу в зонах активних бойових дій. Це пряма загроза життю та здоров'ю адвокатів які знаходяться на цих територіях, оскільки існує ризик підриву на мінах або залишках боєприпасів під час переміщення та ін.

Протидіяти таким викликам, на нашу думку, можна шляхом забезпечення адвокатів, які працюють у зонах підвищеного ризику засобами індивідуального захисту (наприклад, бронезжилетами, касками), організації швидкої евакуації адвокатів із небезпечних регіонів при виникненні загрози, організації та проведення тренінгів з безпеки та першої медичної допомоги, тощо.

2. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Але, в реаліях сьогодення, реалізація принципу незалежності адвокатської діяльності ставиться під загрозу. Адвокати піддаються переслідуванню та тиску. Це може бути політичний тиск з боку окупаційних адміністрацій або інших організацій декларуються як захисники прав осіб, які не підтримують агресора. Також це може бути тиск (залякування, погрози) на адвокатів через їхню професійну діяльність, наприклад через захист військових, журналістів або політичних активістів.

Наприклад, свідченням такого тиску може бути ситуація, яка склалась 02 травня 2024 року. Адвокат Одеської області отримав п'ять доручень від Південного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги та розпочав надання правничої допомоги відповідним особам, перебуваючи в місті Рені Одеської області, зокрема у приміщенні ВП № 2 Ізмаїльського РВП ГУНП в Одеській області.

Перед початком огляду місця події, адвокату було повідомлено про те, що у випадку неприпинення ним чинення активного захисту, він матиме проблеми з місцевим територіальним центром комплектування та соціальної підтримки. Орієнтовно о 16 год. 00 хв. до адвоката, у присутності численних свідків, що перебували в публічному місці, підійшли двоє співробітників місцевої поліції та декілька озброєних людей, чиї обличчя були приховані масками (балаклавами), останні агресивно та цинічно схватили адвоката силоміць, витягнули із-за столу, та вивели із закладу в напрямку транспортного засобу, куди насильно помістили захисника, і в подальшому, так само насильно, доставили до місцевого ТЦК та СП [4].

З метою дотримання принципу незалежності в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта [5]. Саме тому, важливе посилення взаємодії з правозахисними організаціями, в тому числі міжнародними для реагування на випадки тиску та порушень прав адвокатів.

Крім того, щоб ефективно протидіяти таким викликам, адвокат має розвивати стресостійкість та вміння долати особисті та професійні труднощі. Такі навички допоможуть долати і наступну проблему.

3. Певні складнощі комунікації можуть виникати через психологічний стан клієнта. Він може бути дезорієнтованим, або перебувати в стресі. Адвокат має визначати та враховувати стан клієнта, і пояснювати правові аспекти справи так, щоб він чітко розумів свої права та перспективи. Крім того, адвокат має не лише надавати юридичну допомогу, а й підтримувати клієнтів морально.

Пропонуємо декілька рекомендацій для роботи з клієнтами, які перебувають у важкому психологічному стані через війну.

Так, першим кроком для встановлення контакту з клієнтом є створення довіри. Для цього адвокат має чітко пояснити свої дії та стратегії у справі та продемонструвати конфіденційність комунікації, наголосивши, що всі розмови залишаються між адвокатом і клієнтом.

Сама комунікація має бути чітка та спрощена, тобто адвокат має використовувати прості та зрозумілі слова, по можливості уникати юридичного сленгу. Оскільки людині у стресі важко сприймати багато інформації одночасно, рекомендуємо її розділяти на невеликі частини.

Взаємодія має бути гнучкою. Наприклад, якщо клієнту складно приїхати на зустріч краще організувати спілкування онлайн, де клієнт буде знаходитись у звичному для себе оточенні, що може зменшити емоційне навантаження. Якщо відбувається особиста зустріч, треба забезпечити безпечну обстановку та комфортну атмосферу.

Також, адвокат має бути терплячим, та за необхідності надавати клієнту час для прийняття рішень у справі.

Тобто, адвокат має стати не лише професійним представником, але й опорою для клієнта в його непростий час. Відповідальність, чуйність і професійність дозволяють побудувати ефективну комунікацію.

4. В умовах воєнного стану відсутність стабільного зв'язку ускладнює координацію з клієнтами та колегами, тому важливо забезпечити захищені канали зв'язку між адвокатом і клієнтом, щоб уникнути витоку інформації, яка може поставити під загрозу безпеку клієнта та стати на заваді дотриманню конфіденційності, як основного принципу адвокатської діяльності [6]. Забезпечення конфіденційності комунікації ускладнюється через ризики кібератак, та потребує використання захищених платформ і технологій шифрування.

Особливо актуальною ця проблема стає тоді, коли адвокат і клієнт знаходяться на відстані, фізичний контакт через активні бойові дії є неможливим, й використовують для спілкування онлайн-консультації. Використання небезпечних або незахищених каналів зв'язку може порушити адвокатську таємницю. Тому, вважаємо за необхідне використання захищених платформ, особливо для обміну даними та документами.

Оскільки перехід на цифрові формати спілкування є неминучим у воєнний час, адвокати повинні не лише освоювати нові технології, але й забезпечувати захист конфіденційної інформації. Це вимагає спеціальних знань у сфері кібербезпеки, та стає невід'ємною частиною адвокатської етики та практики та актуалізує навчання адвокатів основам цифрової безпеки.

Висновки. Враховуючи наведене, слід констатувати, що воєнні дії, які ведуться на території України, ставлять перед адвокатами нові виклики, особливо у сфері комунікації.

Для успішного виконання своїх професійних обов'язків адвокати мають адаптувати свої підходи до змінених умов, використовувати інноваційні технології, дотримуватися етичних принципів та співпрацювати з міжнародними партнерами.

Комунікація адвоката в умовах воєнного стану є багатовимірним процесом, який поєднує юридичну компетенцію, емоційну підтримку, етичну відповідальність і прагнення забезпечити безпеку клієнта. Адвокати повинні бути максимально адаптивними, чуйними й професійними, щоб ефективно виконувати свою роль у складних умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-4422> (дата звернення: 05.01.2025).
2. Семиченко В.А. Психологія спілкування. Київ: Магістр-S, 1998. 150 с.
3. Марченко О.В. Конспект лекцій з дисципліни «Комунікативна культура юриста». Дніпро : ДДУС, 2016. 27 с.
4. Щодо порушень професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності під час мобілізаційних заходів: Рішення Національної Асоціації Адвокатів України від 08.06.2024 р. URL: <https://unba.org.ua> (дата звернення: 07.01.2025).
5. Правила адвокатської етики від 09.06.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17?find=1&textw1_2#Text (дата звернення: 06.01.2025).
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 06.01.2025).